

TÜRKİYE'NİN ARAP ORTA DOĞU'SUNA KARŞI POLİTİKASI (1945 - 1970)

ÖZET

Dr. Ömer KÜRKCÜOĞLU

Orta Doğu bölgesinin tanımlaması ve Türkiye ile Orta Doğu Arap ülkeleri arasındaki ilişkileri etkileyen başlıca faktörler Giriş bölümünde verildikten sonra, Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suna karşı politikası, 1945-1947, 1948-1951, 1952-1964 ve 1965-1970 olmak üzere dört bölümde incelenmiştir.

Türkiye'nin Orta Doğu Arap ülkelerine karşı politikasını sürekli olarak etkileyen temel faktör, Batı etkeni olmuştur. Türkiye, dış politikasında siyasal tercihini Batı yönünde yaparken, Arap ülkeleri genel olarak, Batı'ya karşı mücadele içinde olagelmışlerdir. Bu nedenle, Türkiye'nin Batı'yla ilişkileri olumlu yönde geliştiği süre ve oranda Türkiye'nin Orta Doğu Arap ülkeleriyle ilişkileri de ters yönde, yani olumsuz bir gelişme içinde bulunmuştur. İşte, incelememizde, Türkiye'nin Orta Doğu Arap ülkeleriyle ilişkilerini ayırdığımız dört dönem, aslında Türkiye'nin Batı'yla ilişkilerinin de dört dönemini teşkil etmektedir.

Birinci dönemde, yani 1945-1947 arasında Türkiye'nin Batı'yla, daha doğru bir deyişle, ABD ile henüz bir ittifak bağı yoktur. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki diplomatik yalnızlığından kurtulmak çabası içindedir. Batı'yla henüz bir ittifak bağı içinde bulunmaması, Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suyla ilişkilerinin nisbî bir yakınlık havası içinde kalmasını sağlamıştır. Yani, 1945-1947 döneminde Batı faktörü Türkiye'yi Arap Orta Doğusundan koparan bir faktör durumuna henüz girmiş değildir. Bunun en önemli belirtisi, BM Genel Kurulu'nun 1947 yılında Filistin'i taksim kararına Türkiye'nin Arap ülkeleriyle birlikte aleyhte oy vermesi olmuştur.

İkinci dönemde, yani 1948-1951 arasında, Türkiye'nin Batı'yla ilişkilerinin gelişmeye başladığı görülmektedir. Türkiye'nin 1947 yılından itibaren Truman Doktrini, daha sonra da Marshall Plânı çerçevesinde ABD ile yakınlaşma içine girmesi, öte yandan 1950 yılındaki yönetim değişikliği ile, Türkiye'nin NATO'ya girme çabalarının hız kazanması, Türkiye ile Arap Orta Doğu'sunun yollarını birbirinden ayırmağa başlamıştır.

Üçüncü dönemde, yani 1952-1964 arasında, Türkiye'nin Batı'yla bağları tam bir kesinlik kazanmıştır. Türkiye, 1952 yılında, Batı savunma teşkilâtı olan NATO'ya katılmıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye, Arap Orta Doğusundan da kopmuştur. Bu dönemde, Türkiye Orta Doğu Arap ülkeleriyle olan ilişkilerini Batı'yla olan ittifakının ışığı altında değerlendirmiştir. Türkiye'nin Bağdad Paktı'nın kuruluşu, 1956 Süveyş, 1957 Suriye ve 1958 Orta Doğu buhranları sırasındaki tutumunu bu çerçeve içinde değerlendirmek gerekmektedir. Batı faktörünün, Türkiye'yi Arap ülkelerinden ayırıcı rolü en fazla bu devrede görülmüştür. Bu dönemde Orta Doğu'da meydana gelen uluslararası nitelikteki olaylar karşısında Türkiye'nin izlediği tutum, her seferinde Arap ülkeleriyle arasındaki mesafeyi biraz daha açmıştır.

Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suna karşı izlediği politikanın dördüncü dönemini teşkil eden 1965-1970 arasında ise, Orta Doğu Arap ülkeleriyle Türkiye arasında bir yakınlaşmanın başladığı görülmektedir. Bunun da başlıca nedeni, 1963 sonunda patlak veren Kıbrıs buhranı sırasında, Türkiye'nin beklediği desteği Batı'dan bulamayışı olmuştur. Batı'yla Türkiye'nin arasına bu şekilde bir soğukluk unsurunun girmesi ve 1965 yılında BM Genel Kurulu'nda Kıbrıs konusunda yapılan oylamada Türkiye'nin uluslararası alanda yalnız kaldığını görmesi, genel olarak Türk dış politikasını ve özel olarak da Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suna karşı izlediği politikayı etkilemiştir. Yani, Türkiye'nin Orta Doğu Arap ülkelerine yakınlaşması için âdeta Batı'dan —yüzeysel ve geçici de olsa— «uzaklaşması» gerekmiştir. Batı faktörü, Türkiye ile Arap Orta Doğu'su arasındaki ilişkileri bu sefer olumlu yönde etkilemiş oluyordu. Bu şekilde, Türkiye ile, 1965 BM Genel Kurul oylamasında hiçbirisi Türkiye'nin yanında oy kullanmayan Arap ülkeleri arasında bir yakınlaşma başlamıştır. Türkiye'nin bu yeni politikasının başlıca uygulamaları, 1967 Arap-İsrail Savaşı, İslâm Zirve Konferansı ve 1970 Ürdün Olayları sırasında görülmüştür. Arap ülkelerinde de olumlu karşılanan Türkiye'nin yeni Orta Do-

ğu politikası, Türkiye ile Orta Doğu Arap ülkeleri arasındaki ilişkilerde belirgin bir yakınlaşma sağlamıştır.

İncelemenin Sonuç bölümünde, Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suyla ilişkilerinin grafiği ortaya konulmaktadır. Daha sonra, Türkiye ile Arap Orta Doğu'su arasındaki ilişkilerde 1965'e kadar görülen «düşme»nin nedenleri üzerinde durulmaktadır. Burada özellikle Batı faktörünün Türkiye ile Orta Doğu Arap ülkelerini ayırıcı niteliği ortaya konmakta ve öte yandan da Türkiye'nin Orta Doğu sorununu genel bir bakış açısıyla değerlendirmesine karşılık, Arap ülkelerinin sorunu İsrail'i ortadan kaldırmak gibi çok daha somut ve dar kapsamlı bir şekilde ele aldıkları belirtilmektedir. Yani, Türkiye ile Arap Orta Doğu'sunun dış politika amaçları arasında ortak bir kesişme noktası olmadığı tesbit edilmektedir. Türkiye ile Orta Doğu Arap ülkeleri arasındaki ilişkilerde 1965'e kadar görülen «düşme»nin başlıca nedenleri bu şekilde verildikten sonra, 1965'den sonra başlayan yakınlaşmanın gerçek değeri araştırılmaktadır. Burada da, özellikle Batı'yla ilişkilerde görülen «değişme»nin yüzeysel ve geçici bir nitelik taşıdığı belirtilmekte ve dolayısıyla da büyük ölçüde Batı faktöründeki «değişme»nin sonucu olan Arap ülkeleriyle yakınlaşmanın da sürekli ve köklü bir nitelik gösteremeyeceği ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Nihayet, Türkiye için ideal Orta Doğu'nun nasıl olması gerektiği üzerinde de durulmaktadır. Türkiye bakımından, —her şeyden önce coğrafî yakınlığı dolayısıyla— Orta Doğu'nun barış ve istikrar içinde olması gerektiği belirtildikten sonra, Orta Doğu'da barışın gerçekleşme şansının ne olduğu araştırılmaktadır. Bütün bu açıklamaların sonunda da şu noktaya varılmaktadır: Barış ve istikrardan uzak olan bu bölgedeki uluslararası gelişmelerde, Türkiye'nin, ne 1950'lerde olduğu gibi genel olarak Arap ülkelerinin karşısında ve ne de 1960'ların ortalarından itibaren görüldüğü gibi bu ülkelerin yanında yer alması doğru değildir. Türkiye, şu veya bu ülkenin değil asıl tutması gereken tarafın, yani barış tarafının yanında yer almak zorundadır.